

Sædskifte/Vekseldrift

For 60-70 år siden anvendtes endnu det såkaldte sædskifte, dvs. at de forskellige afgrøder anvendtes i en bestemt sekvens; de almindelige, vekslende afgrøder var

1. Vintersæd (hvede)

1. 2. Vår-Byg med udsæd/udlæg >>græsmark i 2 år

3. Havre

4. Roer - fodersukker-,runkel- og/eller kålroer - ved omsåning turnips

5. Vår-Byg uden vintersæd evt. blandsæd, en blanding af byg og havre

6. Sukkerroer på kontrakt !

Rækkefølgen kunne variere, omend ikke meget.

Sjældnere afgrøder på typisk mindre arealer kunne være hør, lucerne, cikorieroer, tobak, sennep, ærter. Høslæt var ikke almindeligt og ikke heller (endnu) majs.

En tidligere landmand forklarer:

Sædskiftet varierede en del på gårdene rundt omkring, både med hensyn til besætningsstørrelsen, jordens kvalitet og beliggenhed. for eks, hvor kørerne skulle trækkes på græs og hjem til vand og malkning.

Man blev også mere opmærksom på bekæmpelse af de forskellige plantesygdomme og skadedyr, og af rodsygdomme var det Havreål, man var ude efter. Den kan angribe alle kornsorter; men særlig havre, hvor den kan blive ødelæggende, da smitten bliver i jorden 5-6 år. Derfor blev det frarådet meget kraftigt, at tilså en mark med blandsæd af byg og havre, når der i forvejen havde været en mark med ren havre.

På nogle jorder, særligt enge og mosearealer, angribes havren dog heldigvis ikke, der er den nemlig meget bedre til at gro og blive mere stivstrået end byg.

Så jeg tror at det mest almindelige sædskifte dengang, blev en 8 marksdrift.

Havre

Hvede

Roer

Byg

Roer

Byg – med udlæg af græs

Græs

Græs (hø)

Roerne

Den mest besværlige afgrøde var roerne. Den var ikke som kornet overladt til sig selv i vækstperioden; tværtimod skulle den gentagne gange 'gås efter'.

Første skridt var naturligvis forårets forberedelse af jorden; den var om efteråret blevet kørt over med kultivatoren flere gange, f. eks efter byg. Der blev så kørt møj fra den mødding, der i vinterens løb havde vokset sig temmelig stor. Det blev læsset på møjvognen, der typisk var den ringeste vogn på gården, med en fem-grenet møjgreb. Efter brugen blev møjfjælene smidt i dammen til vaskning og derefter henstillet i hjelmen til næste gang.

At læsse møj var hårdt og beskidt arbejde og specielt ubehageligt i den periode, hvor gummistøvler endnu ikke havde erstattet træskostøvlerne. I stedet for møj kunne der også anvendes alje (ajle), der blev kørt ud med aljetønden, anbragt på møjvognen. Påfyldningen af tønden skete manuelt ved hjælp af en vrikke-pumpe, der uden for brug lå ved siden af møddingsvæggen. Når tønden blev taget frem fra hjelmen, hvor den ellers var anbragt, var den som regel utæt; den blev derfor smidt i dammen for at træet - i øvrigt på samme måde som de forskellige kar - kunne trække vand og dermed tætte. Ajlenedfælder havde vi ikke, så spredningen skete ved en primitiv 'skovl', monteret på hanen - det var en kunst at komme væk i en

fart, når man startede; 'der er så sundt ude på landet - der er ingen bakterier, der kan leve i det svineri!'

Møjet blev læsset af vognen i mindre stakke med en møjhakke - først bagud - og senere fra siden, efter at en af sidefjælene var løftet halvt af. Ved hjælp af møjgreben blev de små stakke derefter spredt ud på jorden, inden pløjningen begyndte.

Ploven var af Fraugde-typen og blev trukket af to heste - Den stærkeste hest altid med overhommel. Eksemplaret vist her er næsten rigtigt, men har slæde i stedet for støttehjul foran.

Det var et ret krævende arbejde at pløje, ikke bare funktionelt, men også - og måske navnligt - æstetisk. Naboerne kunne jo se, om man kunne lægge en

lige fure! Der pløjedes på årsbasis skiftevis væk fra markens midte og ind mod midten; hvis der var forland, blev det pløjet til sidst. Det almindelige

var dog at pløje i 'rektangel', dvs. rundt om marken i fire furer. Specielt var det svært at få ploven ud i hjørnerne; det krævede ikke bare gode kræfter, men også et godt 'tag' for at udnytte hestenes 'fremdrift'.

Selve tidspunktet for forårsplojningen var ikke uvigtig; hvem kom først - uden at køre fast i smattet. Den mest travle var naturligvis naboen med de få tønder land; han skulle helst starte på en lørdag eller en søndag - og det var endog før københavnerne på udflugt kunne se, hvor travlt man havde ude på landet!

Når plojningen var overstået fulgte en kortere periode, hvor jorden kunne sætte sig, hvorefter kultivatoren kom på igen, efterfulgt af spidsharven, når solen og vinden havde fået styrke nok til at tørre jorden tilstrækkeligt. Det kunne sommetider være nødvendigt at tromle marken med ringtromlen for at knuse de store knolde - og så var det på med harven igen. For udglatningens skyld kunne der eventuelt harves efter med en seksdelt ukrudtsharve - og jorden var klar til isåning af roefrø.

Men det krævede i sig selv ikke så få forberedelser. Maskinen skulle 'sås ind'; det var en omstændelig proces. Såmaskinen blev klodset op og alle tragte på nær de fire, der skulle så de fire rækker roefrø, blev blændet af. På det ene hjul monteredes en snor, roefrø blev hældt i magasinet og under de fire tragte blev lagt sække. Forestillingen kunne begynde. Der drejedes et bestemt antal gange på hjulet, svarende til en tønder land og den afgivne frømængde blev vejlet. Enten var det for meget eller også var det for lidt - og så kunne vi begynde forfra med indstillingen af doseringen. Dette forberedende arbejde i laden kunne let tage en formiddag - også selvom det var regnvejr.

Med maskinen sået ind og jorden forberedt kunne såningen så finde sted - fire rækker ad gangen og efter modellen 'spor i spor'. Præcision var vigtigt - ellers ville det gå galt med radrenseren, som kunne rense mellem to rækker ad gangen. Igen var det som regel førerhesten, der gik mellem skaglerne på dette redskab. Efter såningen blev der tromlet med ringtromlen - og så måtte der ventes på, at rækkerne af småroer dukkede op.

Når det var sket og de små planter havde nået en højde på vel en ca. 5 centimeter, kunne det ubehagelige og kedsommelige lugearbejde begynde. Med et hakkejern skulle der tyndes ud; først huggedes der et hul i rækken, således at en mindre klump af småroer stod tilbage. Klumpen blev så tyndet ud, dvs. alle roer på nær én - den kraftigste - blev hakket væk. Det skete, at alle blev hakket væk og så måtte der jo foretages en omplantning! Videre til næste klump osv. osv. ...osv. 100 meter pr. række. Det gav ømme rygge - meget ømme og der var altid langt til enden af rækken. Betaling: 1 kr pr række! Vi fik som regel tildelt 10 rækker - ad gangen! Skaftet på hakkejernet

blev i løbet af sæsonen glat som silke og hænderne i nogen grad i begyndelsen præget af vabler.

Vi havde sommetider ekstern medhjælp; enkelte beboere i sognet havde et 'lille ben' med at hakke roer. Det blev de ikke rige af - men det var vel skattefrit!

Det var ikke morsomt at begynde på fire tønder land fodersukker- eller runkelroer, vel vidende at derefter fulgte fire tønder land med kålroer. Og så tanken om, at der skulle hakkes tre gange!

Inden anden hakning var der først blevet radrenset, hvorefter der skulle hakkes ukrudt mellem de nu lidt større enkeltroer, roe efter roe - meter efter meter - række efter række - mark efter mark. Det var naturligvis dybt problematisk at komme til at hakke en roe om i løbet af denne proces; det skete en gang imellem alligevel og så var der ingen erstatningsroer! Vi kunne så prøve at lade som om planten var uskadt ved at 'plante' den igen - men visnede, det gjorde den naturligvis.

Før høsten, typisk i juli måned - ak sommerferie - skulle der så hakkes tredje gang; det var mindre krævende, fordi roerne nu var så store, at de selv havde kvalt en del af ukrudtet. Men igennem hver enkelt roe skulle man jo.

Efter høsten - i september måned - stod roemarken som et grønt tæppe af toppe, der dækkede så meget over jorden, at ukrudtet ikke længere havde mange chancer for at genere roernes vækst. Men så var der jo mælderne - de stak frem af tæppet som grimme master. De måtte fjernes manuelt. 'I kan gå over i den anden mark og trække mælder' - de skulle trækkes op og roden bankes på en stok for at forhindre den i at gro igen. En lettere løsning kunne engang imellem være at banke toppen ned med stokken - men det blev som regel opdaget og så var det på den igen!

Nu var der fred for roerne til oktober-november. Men det var en stakket frist, inden det tungere roearbejde skulle begynde. Roerne skulle 'tages op'. Her var der en væsentlig forskel på fodersukker- /runkelroer og kålroer. De førstnævnte var de klart besværligste, men bedriftsmæssigt også mest værdifulde.

Fodersukkerroer - for ikke at sige de senere sukkerroer - sad som regel dybt og godt fast i jorden; dog skulle de trækkes op, en for en, ved at trække i toppen - som i øvrigt engang imellem kunne gå af! Med roekniven blev toppen så hakket af og roen lagt til den ene side og toppen til den anden - i lange rækker, fire rækker samlet i én toprække og én roerække. Dette arbejde foregik hyppigst på knæ! og ofte i regnfuldt eller i hvert fald vådt vejrlig.

Kålroerne var lettere at håndtere i denne proces, idet vi kunne låne et lille hestetrukket redskab på en navogård; det kunne dels aftoppe roerne, dels vælte dem omkuld på én gang. Ikke præcist, men dog godt nok.

Kålroetoppene havde ingen foderværdi og blev efterladt til nedpløjning.

Herefter fulgte den egentlige bjergning. Den skete ved hjælp af standardvognen med for- og bagsmæk. Sidefjælene - og smækkene - var påmonteret en jernliste, hvilket var ganske praktisk, når vi ved hjælp af en fork havde spiddet en (én) roe og bankede den af på vognkanten med et lille smæk. 'De voksne' læssede med en roegreb!

Roerne kunne så køres hjem i roehuset eller i roekulen. I roehuset læssedes der igen af, én for én - enten ved hjælp af en fork eller med håndkraft for vi børns vedkommende. 'De voksne' kunne bruge en roegreb, når bagsmækken - med tap og jernstang på tværs foroven - var taget af. Børnene startede i den forreste ende af vognen. Når der var læsset af, var der tabt en hel del jord, der nu lå som et 5-10 centimeter tykt lag i bunden af vognen. Det måtte så fjernes med en skovl - ovre i 'hullet' - , før næste læs kunne hentes hjem.

Efterhånden var det blevet halvmørkt; men 'I kan lige nå at hente et læs roetop til kørne' - og det måtte vi så.

Roekulen var blevet forberedt til vinteropbevaring af roerne; først 'pløjet' ud og dernæst skovlet op, således at der var en basis på 20-30 centimeters dybde. Roerne deponeredes og der blev beklædt med isolerende halm i en tykkelse på vel 30-40 centimeter; for at fastholde halmen, blev den belagt med skovlfulde af jord med en passende tæthed - roekulen blev klattet. Senere blev den beklædt helt med jord - der så frøs om vinteren!

Roetoppene blev brugt som suppleringsfoder, dels i stalden, dels til kørne på marken, når græsset efterhånden gik 'af gro'.

Kålroerne var mindre holdbare og blev om efteråret lagt op ad lademuren - og brugt først til fodringen.

I løbet af vinteren skulle der igen læsses roer; denne gang fra roekulen. Den var frosset og måtte hakkes åben ved hjælp af en jordhakke. De hengemte roer, der i mange tilfælde var på grænsen af at være frosne - og dermed søde! - skulle endnu engang læsses på roevognen og køres ind i roehuset. Én for én - eller greb for greb. Herfra kunne de så fordeles via fodergangen til kørne - eller skræbes til hestene.

Op mod ti gange havde vi 'kontakt' med den enkelte roe: 1 lugning, 2 hakninger, én optagning, læsse på og køre hjem i roekulen, læsse på i roekulen og køre ind - og så skrabning og fodring til sidst.

Af og til kunne man få fornemmelsen af, at man kendte hver enkelt roe! Som foderkilde var roerne imidlertid uundværlige - men besværlige!